

DOI: doi.org/10.21272/shaj.2026.i46.p.29

VIACHESLAV O. ARTIUKH¹, MARYNA V. MINCHENKO²

^{1,2}Oleksander Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University (Hlukhiv, Ukraine)

¹ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4119-1571>

²ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4091-2018>

ROMEN “PROSVITA” (1917–1923): EDUCATIONAL ACTIVITIES

Abstract. *The article examines the history of the Romny “Prosvita” society from 1917 to 1923 and its role in the process of Ukrainian national and cultural revival during the period of revolutionary upheavals and the early Soviet regime. Drawing on newly introduced sources, the study traces the origins of the society, its main areas of activity, its socio-cultural significance, and its evolution under changing political regimes. It is demonstrated that the Romny “Prosvita” emerged from a local Ukrainian Hromada that had existed prior to 1917 and became an important center of cultural and educational life in the town and district.*

The article highlights the multifaceted activities of the society, including theatrical performances, choral singing, library work, the organization of lectures, campaigns against illiteracy, the establishment of literacy courses and a bookstore, support for Ukrainian-language schooling, and the promotion of Ukrainian history and culture. Particular attention is paid to the participation of “Prosvita” in the construction of the first full-figure monument to Taras Shevchenko in Ukraine, erected in Romny, which carried a strong symbolic and nation-building significance. This event became not only an important cultural initiative but also a factor in consolidating the Ukrainian community and shaping historical memory.

The study also analyzes the complex relations between the Romny “Prosvita” and the authorities of various political regimes: the Central Rada, the Hetmanate, the Denikin administration, and the Bolsheviks. While the society operated relatively freely during the period of Ukrainian state-building, the Denikin regime led to repression and a decline in its activities.

The process of the “Sovietization” of the Romny “Prosvita” in 1920–1923 was accompanied by restrictions on its autonomy, changes to its statutory foundations, and attempts at ideological “re-education” of its members. However, the society’s traditional national-cultural orientation, its connections with the Ukrainian intelligentsia, workers, and peasantry, as well as its commitment to preserving Ukrainian cultural identity, came into conflict with the Bolshevik model of political education. As a result, the Soviet authorities eventually adopted a policy of liquidating “Prosvita” and replacing it with state-controlled cultural and educational institutions.

The conclusions emphasize that the Romny “Prosvita” was an important center of Ukrainian national and cultural life in the Sumy region, contributing to the spread of the Ukrainian language, theater, education, and historical consciousness. Its activities are interpreted as a significant component of modern Ukrainian nation-building. The closure of the society in 1923 is considered part of the broader process of curtailing independent cultural movements under the consolidation of Soviet power.

Keywords: *Romny “Prosvita,” Ukrainian national and cultural revival, theater, choir, library, Sovietization of “Prosvita,” philosophy of education.*

Citation. Artiukh, V.O., Minchenko, M.V. (2026). Romen “Prosvita” (1917–1923): educational activities. *Sumy Historical and Archival Journal*. XLVI, 29-45. DOI: doi.org/10.21272/shaj.2026.i46.p.29

© 2026 by the author(s)

This article published by Sumy Historical and Archival Journal distributed under the terms and conditions of the [Creative Commons Attribution \(CC BY\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) license

АРТЮХ В.О.¹, МІНЧЕНКО М.В.²

^{1,2}Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка (Глухів, Україна)

¹ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4119-1571>

²ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4091-2018>

РОМЕНСЬКА “ПРОСВІТА” (1917-1923): ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ

Анотація. Стаття присвячена історії Роменської “Просвіти” у 1917–1923 рр. та її ролі в процесі українського національно-культурного відродження в добу революційних потрясінь і раннього радянського режиму. На основі нового джерельного матеріалу простежено виникнення товариства, основні напрями його діяльності, суспільно-культурне значення та еволюцію в умовах зміни політичних режимів. Показано, що Роменська “Просвіта” постала на базі місцевої української Громади, що бере свої початки ще до 1917 р., і стала важливим осередком культурно-освітнього життя міста та повіту.

У статті висвітлено багатогранну роботу товариства: театральні постановки, хорový спів, бібліотечну справу, організацію лекцій, боротьбу з неписьменністю, відкриття курсів з подолання неграмотності і книгарні, підтримку української школи та популяризацію історії й культури України. Особливу увагу приділено участі “Просвіти” у спорудженні першого в Україні повнофігурного пам’ятника Тарасові Шевченку в Ромнах, що мало виразний символічний і націєтворчий зміст. Ця подія стала не лише важливою культурною акцією, а й чинником консолідації української громади та формування історичної пам’яті.

Показано також складні взаємини Роменської “Просвіти” з владою різних політичних режимів: Центральної Ради, Гетьманату, денікінської адміністрації та більшовиків. Якщо в умовах українського державотворення діяльність товариства розгорталася відносно вільно, то денікінський режим спричинив репресії й занепад просвітянської роботи.

Процес “совєтизації” Роменської “Просвіти” у 1920–1923 рр. супроводжувався обмеженням її автономії, зміною статутних засад діяльності та спробами ідеологічного “перевиховання” просвітянського середовища. Однак традиційна національно-культурна спрямованість товариства, його зв’язок із українською інтелігенцією, робітниками та селянством, а також орієнтація на збереження української культурної самобутності вступали у суперечність із більшовицькою моделлю політичної освіти. Саме тому радянська влада зрештою перейшла до політики ліквідації “Просвіти” та заміни їх контрольованими державними культурно-освітніми установами.

Ключові слова. Роменська “Просвіта”, українське національно-культурне відродження, театр, хор, бібліотека, “совєтизація” Просвіти, філософія освіти.

Цитування. Артюх, В.О., Мінченко, М.В. (2026). Роменська “Просвіта” (1917-1923): освітня діяльність. *Сумський історико-архівний журнал*. XLVI, 29-45. DOI: doi.org/10.21272/shaj.2026.i46.p.29

На хвилі Лютневої революції 1917 р. в Росії на українських етнічних землях розпочинається процес національно-культурного відродження. З 3 на 4 березня 1917 р. була створена Українська Центральна Рада, своєрідний революційний парламент, і тоді ж починають масово виникати й такі громадські організації культурницького спрямування як “Просвіти”. Фактично, коли ми говоримо про українське культурне відродження в добу національно-визвольних змагань 1917–1920 рр., то забезпечувалося воно якраз діяльністю такого типу організацій. Свідоме політичне українство розуміло, що соціальна база національної революції, селянство, яке в своїй масі було малоосвіченим, повинно перейти у своєму розвитку на якісно новий культурно-освітній рівень. Тому вже в березні

Товариство українських поступовців у відозві “До українського громадянства” закликала засновувати “Просвіти”, “бо в них осередок культурної праці та початок організації наших сил” (Нова, 1917: 1). Ідеологам просвітянського руху осередки “Просвіт” уявлялися такими собі маленькими лабораторіями, “в яких темний заляканий український народ переробляється в велику могутню націю” (Олійник, 1917: 2) або як писав ще активіст Вовчанської “Просвіти” Володимир Коряк (Волько Блюмштейн): ““Просвіти” мають утворити тіло нації, живий національний організм з первісної аморфної хохлацької національної протоплазми” (Торський, 1918: 51). Швидке розповсюдження просвітянських товариств, широта їх діяльності на територіях, населених українським етносом (вже на вересень 1917 р. тут було більше 2000 “Просвіт”, а на початок 1922 р. їх було вже більше 4000) не могли не привернути увагу дослідників.

Щодо останніх публікацій з вивчення просвітянського руху, то потрібно сказати, що локальний рівень дослідження діяльності “Просвіт” на території сучасної Сумської області зараз представлений працями В. Голубченка (Голубченко, 2011), О. Ленського (Ленський, 2013), М. Манька (Манько, 2010), В. Нестеренка (Нестеренко, 2013), Г. Діброва досліджував роботу “Просвіт” Роменщини в 1917–1924 рр. (Діброва, 2018). Специфіка нашого підходу буде полягати в тому, що ми у цій розвідці проаналізуємо із залученням нового джерельного матеріалу діяльність “Просвіти” лише в місті Ромни і спробуємо комплексно висвітлити виникнення, напрямки діяльності, суспільно-культурне значення та еволюцію Роменської “Просвіти”, як осередку українського національно-культурного відродження в умовах революційних подій 1917–1923 рр.

У Ромнах ще у 1908 р. українцями було зорганізоване Російсько-українське драматичне товариство, на основі якого після Лютневої революції 1917 р., у березні, була сформована Українська громада. Зі статуту Громади, опублікованого у травні 1917 р., видно, що її завданням є об’єднання всіх українських сил Роменщини на чолі з свідомою інтелігенцією заради здійснення мети: утворення автономної України у складі майбутньої Російської демократичної федеративної держави (Наша, 1917а: 4)

Культурно-просвітницька ж діяльність повинна слугувати лише одним із дієвих засобів для здійснення такої мети. Силами Громади у травні-червні 1917 р. було поставлено кілька театральних вистав. Крім того, на літню пору було запрошено кількох акторів з київської трупи Садовського та з гуртка молодшої школи “Студія”, які повинні були грати п’єси з місцевими аматорами (Наша, 1917а: 2).

Але 6 липня 1917 р. на загальних зборах Української громади міста, у яких брали участь близько 300 чоловік, було вирішено перетворити її на “Роменське товариство Просвіта”. Справа у тому, що Громада після виникнення у Ромнах осередків українських політичних партій (мова йде про українських соціал-демократів та українських соціалістів-революціонерів), займаючись політичною роботою, фактично багато в чому дублювала їх діяльність. Та й органом самоуправління Громада також бути не могла. Крім того, посипались звинувачення на адресу Громади у її буржуазності (Мусь, 1917: 3–4). А ще, як говорив на цих зборах активний учасник Громади й лідер місцевої організації партії українських есерів Михайло Івченко (перед цим він був членом партії кадетів), у зв’язку з тим, що ця організація об’єднувала свідомих українців, які представляли часто протилежні класові інтереси, у її середині могли розпочатися конфлікти. Тому й був здійснений перехід Громади в “Просвіту”; діяльність останньої ж зосереджувалася лише на культурно-просвітній роботі. Отже, “Просвіта” повинна була дистанціюватися від безпосередньої політичної роботи. На зборах було обрано правління “Просвіти” і комісії (шкільно-лекційну, театральну, бібліотечну, технічну і ревізійну). До складу правління товариства було обрано 9 чоловік і 3 кандидати: І. Ф. Чігрінцев, М. Івченко, М. Ломакин, М. Мищенко, Г. Ващенко, Миславський, М. Богданович, Д. Лисенко, І. Василенко,

Вареник, Омеляненко (Загальні, 1917: 3–4). Серед членів правління організації потрібно відзначити фельдшера Дмитра Лисенка (1875–1919). У 1917 р. він був гласним міської думи й активним членом Української соціал-демократичної робітничої партії і саме йому належить визначальна роль у перетворенні Російсько-українського драматичного товариства в Українську громаду, а потім Громади в “Просвіту” (Пам’яті, 1919: 2). Потрібно також зауважити, що інший член правління письменник Михайло Івченко (1890–1939) одночасно був у 1917 р. ще й комісаром Роменського повіту від Тимчасового уряду (Наша, 1917b: 4).

А вже наступного дня, 7 липня, Роменська міська дума передала новоствореній “Просвіті” у користування приміщення Народного Дому (спочатку лише “на всю зиму”) (Загальні, 1917: 3).

Поступово у Ромнах кількість осередків товариства більшується. У грудні 1917 р. виникає ще один просвітянський осередок у такому окраїнному районі міста, як Западинці. А у 1918 р. створюється просвітянський гурток ім. Івана Котляревського. 24 травня 1919 р. відкрилася “Просвіта” на Загребеллі. Всього ж на 1921 р. у різних районах міста було вже 7 осередків “Просвіт”: власне Роменська, Загребельська, Приміська, Западинська, Мочинська, гурток ім. Котляревського та товариство ім. Шевченка тютюнової фабрики Дунаєва (ДАСО. Ф. Р-5810. Оп. 1. Спр. 27. Арк. 8зв.).

У другій половині 1917 р. Роменська “Просвіта” зосередила основну свою увагу на театральній діяльності, продовжуючи традиції драматичного товариства дореволюційних часів. Хоча працювала також і просвітянська бібліотека. Так, вже 30 липня драматичною секцією “Просвіти” був поставлений спектакль І. Карпенка-Карого “Безталанна”, 6 серпня “Наймичка” того ж автора, 12 серпня драма “Степовий гість” Б.Грінченка, а 13 серпня “Мати-наймичка” І. Тогобочного. Кожен поставлений просвітянами спектакль потім жваво обговорювався на шпальтах роменської кооперативної газети “Наша спілка”. Але таке звуження статутної діяльності викликало в багатьох просвітян і почуття незадоволення. В одному з грудневих номерів тієї ж газети “Наша спілка” якраз і критикувалася обмеженість Роменської “Просвіти” лише постановкою спектаклів і відсутність такої важливої сторони її діяльності як лекції та “відчити”, а також неучасть в агітаційних кампаніях, пов’язаних з виборами до українських Установчих Зборів (Просвітня, 1917: 3).

З приходом до влади у місті більшовиків, у березні 1918 р. до Роменської “Просвіти” було приписане і саме реорганізоване музично-драматичне товариство, що отримало назву “Драматична секція Роменської “Просвіти”. Саме в ній з листопада 1918 р., після побудови пам’ятника Т. Шевченку, починає працювати відомий режисер і скульптор Іван Кавалерідзе.

З діяльністю просвітянського драматичного театру була пов’язана творча доля таких акторів-корифеїв загальноукраїнського масштабу як Ганна Затиркевич-Карпинська (1855–1921), Василь Яременко (1895–1976) (з 1954 р. народний артист СРСР), Степан Шкурат (1886–1973) (у 1935 р. він стане заслуженим артистом РРФСР, а в 1971 р. – народним артистом УРСР), Ірина Підопригора (Воликівська) (1902–1979) (з 1941 р. – народна артистка УРСР).

Крім драматургічної діяльності просвітяни важливого значення надавали такій формі музичної культури як хоровий спів. Для нашої теми важливо, що хоровий спів консолідує як учасників хору так і встановлює зв’язки між хором та його слухачами, а виконання народних пісень сприяє фіксації вже наявної національної колективної ідентичності, а то й її формуванню. У Роменській “Просвіті” традиція хорового співу також йшла ще з дореволюційних часів. Просвітянським хором тут керував Микола Богданович.

Одним із чільних завдань осередків “Просвіт” була ліквідація неписьменності серед сільського населення, де більше 80% було неписьменним. Тут потрібно сказати, що вже на грудень місяць 1917 р. у Роменському повіті “Просвітами” було організовано 30 недільних шкіл для дорослих (Повітовий, 1917: 4). Що ж до самого міста Ромни, то тут у 1919 р. просвітянський гурток імені Івана Котляревського відкрив безоплаті репетиторські курси для найбільшого населення Ромен (записалося тоді 22 слухачі, хлопчики й дівчатка) (Д-ко, 1919: 33–34). Просвітянський осередок на тютюновій фабриці Дунаєва також влітку 1919 р. заснував школу для неграмотних і малограмотних. До речі, специфікою його діяльності було те, що провадив він свою роботу в середовищі робітників (на цій фабриці працювало до 400 чоловік). За досить короткий час “Просвіта” фабрики Дунаєва організувала також бібліотеку, облаштувала кінематограф, заснувала співочий гурток, відкрила школу танців та влаштувала кілька театральних вистав і планувала для своїх робітників читання лекцій (Отрішко, 1919: 37).

Роменська “Просвіта” великого значення надавала також формуванню історичної свідомості у населення міста. Тому влітку 1919 р., під час перебування в місті влади більшовиків, нею при Роменському робітничо-селянському університеті було організовано читання лекцій з історії України та української культури (Известия, 1919).

На відміну від багатьох “Просвіт” Лівобережжя книговидавнича справа у Роменській “Просвіті” в силу різних обставин розповсюдження не знайшла. Її силами було видано лише декілька брошур та плакатів (Нові, 1919: 13). Але “Просвіті” вдалося все-таки відкрити книгарню. Дозвіл на будівництво невеличкої книгарні-кіоску був даний міською думою ще Українській громаді у квітні 1917 р. Але в грудні 1917 р. повітовий з’їзд “Просвіт” прохає міську владу відкрити вже велику книгарню, “де б можна набувати книжки” (Повітовий, 1917: 4). І в лютому 1919 р., врешті, така книгарня була відкрита. Збудована вона на перехресті вулиць Полтавської та Шевченківської, біля пам’ятника Т. Шевченкові (Книгарня, 1919: 13).

На весь літній сезон 1918 р. “Просвіта” запросила з Києва акторів з театральної трупи М. Садовського. І вже 25 травня його обуло відкрито у літньому театрі міського парку постановкою “Наталки Полтавки” І. Котляревського (режисер О. Корольчук). В захопленні від гри київських акторів місцева газета тоді писала, що часто до “Ромен потикалися і годували публіку гопаком і горілкою всякі русько-малоруські трупи, здавалось кінця й краю сьому не буде та на сей рік доля усміхнулась і ми маєм счєстя бачить у себе і вітать справжніх артистів, тих, що дійсно несуть “не хибно” свій стяг священний” (М.М., 1918b: 2). Потрібно сказати, що того літа київські актори виконували не лише п’єси з класичного українського репертуару, а й твори О. Олеся (“Тихий вечір”), В. Винниченка (“Молода кров”), С. Черкасенка (“Про що тирса шелестіла”).

Роменські просвітяни також брали активну участь у з’їздах “Просвіт” різних рівнів, що були вагомим чинником організації всієї їхньої культурно-освітньої роботи. Рішення, що ухвалювалися на таких форумах активізували роботу просвітянських осередків на території волостей, повітів, губерній. Так, на Першому Всеукраїнському з’їзді “Просвіт” (20–23 вересня 1917 р.) роменських просвітян представляв Сергій Юрченко (від Роменського повітового з’їзду “Просвіт”) та ще один представник від Роменської організації Української робітничої соціал-демократичної партії (ЦДАВО України. Ф. 2581с. Оп. 1. Спр. 161). На другому Всеукраїнському з’їзді “Просвіт” (3–5 листопада 1918 р.) від Роменської “Просвіти” делегатом був Микита Мищенко й Василь Галич від Спілки “Просвіт” Роменського повіту (ЦДАВО України. Ф. 2201. Оп. 2. Спр. 347. Арк. 142). Роменські просвітяни делегували своїх представників також на Всепоплавський з’їзд “Просвіт” (10–12 травня 1918 р.) та роменські повітові (всього таких з’їздів у 1917–1920

було проведено 9) [(детальніше про повітові форуми роменських просвітян див.: (Артюх, 2024)].

Найвідомішою подією 1918 р. була участь “Просвіти” в спорудженні у Ромнах першого в Україні повнофігурного пам’ятника Тарасу Шевченку. Такий пам’ятник постав символічною точкою формування чуття колективної єдності українців Ромнів, саме біля них здійснювалися сакралізовані ритуали поклоніння Кобзареві. Пам’ятник був створений скульптором Іваном Кавалерідзе і відкритий 27 жовтня 1918 р. Збереглася легенда про місце встановлення цього пам’ятника. Коли Т. Шевченко приїжджав до Ромнів у липні 1845 р. на Іллінський ярмарок, то кілька разів ночував у наметі поміщика Павла Свічки. І якраз на місці цього намету й вирішили ставити пам’ятник, бо шматок землі, по якій ступала нога Кобзаря-пророка стає особливо значущим, “сильним” місцем.

Задум встановити пам’ятник Шевченку в Ромнах відноситься ще до передреволюційних часів. У 1912 р. Роменська міська дума постановила встановити бюст Шевченка у сквері, де зараз знаходиться його пам’ятник, але полтавський губернатор тієї постанови не затвердив. 26 січня 1914 р. загальні збори Роменського російсько-українського драматичного товариства ухвалили: “1) звернутись до міської думи, аби вона назвала теперішній сквер, що біля земської управи, іменам Шевченка, 2) збудувати бюст Шевченка у тім сквері” (Роменець, 1919: 22). Але остаточне рішення роменцями було прийняте після великого народного свята 9 квітня 1917 р., на якому одногослосно було вирішено встановити у місті пам’ятник Кобзареві.

На засіданні Роменської міської думи 7 липня 1917 р. у своїй доповіді, обгрунтовуючи необхідність встановлення такого пам’ятника, гласний цієї думи Яків Максимович Данилов з великим пафосом виголосив промову: “Т.Г. Шевченко це той стовп і та ося, за котрий держалося і біля котрої вертілося на протязі послідніх сто років усе, що було в світі правдиво українського... Україна і Шевченко, Шевченко і Україна – це дві стихії, котрих не можна і помислити одну без другої: коли падав Шевченко, замучений тяжкою вагою кріпацтва та кайданів, то він дивився на Україну, хапався за неї, піднімався і знову йшов, коли ж мліла Україна від своєї тяжкої ноші – чужеземного гніта, вона дивилась на свого Тараса і він був для неї тим світом, стовпом, за котрим вона йшла і йде уже мало не сто років... У біді та в несчасті ми дивилися на его і за его держались, повинні і тепер его спитати: яким шляхом нам треба прямувати... его всесвітнюю любов ми повинні носити в своєму серці, а его образ мати завжди перед своїми очима. Повинні ставити ему пам’ятники і молитися на его, як на свого спасителя, спасителя України” (ДАСО. Ф. 1153. Оп. 1. Спр. 3717. Арк. 130зв.–131). Цю промову міська дума рекомендувала надрукувати і розповсюдити серед населення міста.

Крім того, Роменська дума на цьому ж засіданні вдруге (вперше ще в 1912 р., задовольняючи прохання того ж Якова Данилова) вирішила перейменувати вулиці Панську та Ігольну на вулицю Шевченківську і на побудову пам’ятника з міської казни асигнували 1000 карбованців.

Головну ж роль у створенні і встановленні пам’ятника відіграла якраз місцева “Просвіта”. Роменська міська дума доручила саме їй опікуватися всіма справами з побудови пам’ятника. Тому на своїх загальних зборах 21 квітня 1918 р. товариство створило спеціальну комісію з будівництва пам’ятника великому Кобзарю на чолі з Я.Даниловим і далі саме вона повела всю організаційну роботу з його спорудження. До речі, на цих же зборах була переобрана й Рада товариства “Просвіта”. Тепер до неї ввійшли: М. Богданович, М. Волинський, Р. Ганжа, М. Івченко, Д. Лисенко, О. Лисенко, Л. Скрипник, В. Дроботько, М. Мищенко (Мищенко, 1918: 1). Очолив Раду на деякий час М. Волинський. 20 травня відбулося засідання міської думи під головуванням Д.М.Ломакіна. На ньому якраз розглядалося питання про встановлення пам’ятника

Т.Шевченку. Тоді було ухвалено на придбання матеріалів та плату робітникам передбачити до 15000 крб, а на оплату скульптору Кавалерідзе – до 5000 крб. А вже 10 червня 1918 р. в приміщенні міської управи відбулося спільне засідання Ради “Просвіти”, управи та комісії, де був розглянутий і схвалений проєкт пам’ятника, який представив скульптор Іван Кавалерідзе. Комісія ж збирала в подальшому й кошти на побудову пам’ятника. Спеціально до відкриття монументу товариство випустило перше число газети “Листок Роменської Просвіти” (Листок, 2024). Пам’ятник був урочисто відкритий 27 жовтня 1918 р. у присутності великої кількості людей (легенда говорить про 25 тис., це при тому, що за даними міської управи, кількість мешканців м. Ромни станом на листопад 1918 р. становила 40000 осіб обох статей).

Після урочистостей з відкриття пам’ятника Т. Шевченку 6 листопада роменські просвітяни у Народному Домі влаштували виставу-концерт. Було поставлено водевіль Степана Васильченка “На перші гулі” (декорації до цієї вистави виготовив І. Кавалерідзе), далі йшли декламації творів В. Винниченка та Л. Старицької. Також великий з’єднаний хор Роменської, Западинської та Засульської “Просвіт” під керівництвом М. Богдановича виконав такі пісні як “Б’ють пороги”, “Умер батько наш та й покинув нас”, “Сон” (М.М., 1918а: 2).

22 грудня 1918 р. в Народному Домі відбулися надзвичайні загальні збори Роменського міського товариства “Просвіта”. Товариство тоді складалося зі 117 членів, але на збори прибуло лише близько 50 чоловік. Така ситуація пояснювалася тим, що у багатьох його членів просто зник ентузіазм і вони збайдужіли до просвітніх справ (Наше, 1918: 3). Одним з головних питань на цих зборах було питання про повернення взятих кредитів на побудову пам’ятника Т. Шевченку. Просвітянська комісія з побудови цього пам’ятника, яку очолював Яків Данилов мала борг перед кредиторами у сумі 20 000 крб. Тому збори, крім винесення подяки Івану Кавалерідзе та Я. Данилову за відмінну працю, ще й просили останнього вжити якнайширших заходів зі збирання коштів, щоб пошвидше розплатитися з боргами. У цьому зв’язку Роменська “Просвіта” дозволила собі звернутися до інших громадських організацій України за фінансовою допомогою (ЦДАВО України. Ф. 1009. Оп. 1. Спр. 19. Арк. 19). Ця проблема з поверненням “Просвітою” боргу перейшла і в наступний, 1919 р. Але після чергового приходу до влади в місті більшовиків товариство “Просвіта” звернулося до департаменту позашкільної освіти Народного комісаріату освіти з проханням видати йому 20 000 крб. допомоги на викуп з боргів пам’ятника Шевченка і 3 березня 1919 р. більшовики борги “Просвіти” погасили (ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 1. Спр. 495. Арк. 18–21). Після цього “Просвіта” ще раз, 30 березня 1919 р., звернулася до Роменського більшовицького виконкому з проханням виділити кошти у розмірі 6 000 крб. на ремонт пам’ятника Кобзареві. Потреба в ремонті була пов’язана з тим, що пам’ятник виготовлявся з бетону та відкривався, коли надворі вже були приморозки, а це відобразилося на якості роботи. І знову більшовицька влада пішла назустріч просвітянам і виконком затвердив кошторис у розмірі 8 130 крб. 30 коп. (Ремонт, 1919).

За часів Української Держави гетьмана Скоропадського (29 квітня – 14 грудня 1918 р.) спостерігалися моменти напруги у відносинах “Просвіти” із владою. Так, комендант Роменського повіту П. Сварика не дозволив просвітянам завершити свій четвертий повітовий з’їзд 8 травня 1918 р. (Роменський, 1918: 2.) Утиски влади досягли такого рівня, що на Другому Всеукраїнському з’їзді “Просвіт” у Києві (3–5 листопада 1918 р.) навіть було прийнято резолюцію про необхідність просвітянам “домагатись припинення переслідувань з боку старост і адміністрації, увільнення помешкань “Просвіт” од реквізицій, увільнення з під арешту просвітянських діячів і видання наказу вищою владою, на підставі якого була би можливість працювати” (Всеукраїнський, 1918: 4).

Більшовицькі війська, які зайняли Ромни у січні 1919 р. і створений ними орган влади – ревком, якихось перепон діяльності “Просвіти” не чинили. У лютому 1919 р. відділ народної освіти при Полтавському губернському виконавчому комітеті видав свій наказ № 13, де доводилося до відома, що всі культурно-просвітні організації губернії (включаючи й “Просвіти” Роменщини) відтепер підлягають відділу народної освіти і що вони в 15-денний термін зобов’язані подати до цього відділу документи про реєстрацію (Від відділу, 1919: 15–16). Та й багато хто із самих просвітян після переслідувань часів Гетьманату з надіями й сподіваннями дивилися на можливість співпраці з більшовиками. Так, у виданні Роменської “Просвіти” часописі “Просвітянин” писалося, що “нова совітська влада мабуть” помітила роботу “Просвіт” на благо селянства і тому “приказом № 13 Полтавський Губернський Виконавчий комітет взяв Просвіти під своє крило. Яке буде життя під тим високим крилом – покаже час, але для нас і те приємно, що раніше нас жахалися, лічили за “крамольників”, а тепер Просвіти офіційні організації, тоб то державні, значить що бабі те й громаді, що державі те й нам” (Просвітні, 1919: 11–12).

У цей час, у лютому 1919 р., Роменська “Просвіта” для допомоги театральним і хоровим секціям сільських «Просвіт» відкриває безплатні регентсько-режисерські курси. На ці курси від сільських «Просвіт» тоді прибуло 50 слухачів. Предмети на них викладали такі відомі роменські просвітяни: історію України – В. Івченко, історію українського письменства – М. Стеценко, історію театру і склад репертуару – М. Богданович, історію музики – Ф. Евсевський, історію пісні, навчання нот – А. Воліковський, анатомію черепа, грім, малювання, декорації й інше – І. Кавалерідзе, історію мистецтв – Е. Минюра (М. М., 1919: 12–13.). Такі ж курси діяли і в наступному, 1920 році. Крім того, у драматичних секціях і гуртках сільських “Просвіт” гостро відчувалася потреба в реквізиті й декораціях. Тому в 1919 р. при Роменській “Просвіті” було відкрито художню майстерню, в якій було виготовлено декорації до вистав для 26 сільських товариств (Роменський, 1920: 58).

Якраз під час цього другого приходу до влади більшовиків на Роменщині, навесні 1919 р., театральний комітет при повітовому відділі народної освіти доручив “Просвіті” організувати українську трупу та хор і М. Богданович з І. Кавалерідзе вже 2 травня виїхали до Києва запрошувати акторів. Передбачалося, що у відновленій трупі буде до 45 артистів і хористів. Вже на другу половину травня в театрі міського саду передбачалося ставити спектаклі “Наталка Полтавка”, “Базар” В. Винниченка та “Лиха іскра” (Українська, 1919b: 11).

Але з приходом у Ромни в серпні 1919 р. Збройних сил Півдня Росії Антона Денікіна ситуація різко погіршилася. Військова адміністрація денікінців розпочала наступ на все “свідоме” українство, а значить і на “Просвіти”. В державних школах було заборонено викладання навчальних предметів українською мовою. Правда, Роменська міська управа все таки була прийняла 3 вересня 1919 р. постанову про викладання з 1 вересня у школах міста предметів українською мовою, але полтавський губернатор, виконуючи розпорядження Денікіна, особисто призупинив її дію (ДАСО. Ф. 997. Оп. 2. Спр. 90. Арк. 14). Тому, зважаючи на такий стан справ, Роменська “Просвіта” у жовтні 1919 р. вирішує збирати кошти на відкриття в місті приватної української гімназії і засновує “Фонд на відкриття Української гімназії в Ромні” (Українська, 1919a: 25). Денікінська політика терору проти своїх ідейних супротивників привела до того, що за свою проукраїнську діяльність у Ромнах ними був розстріляний один із керівників “Просвіти” вчитель Іван Василенко. Крім того відомо й про погром приміщення гуртка ім. І. Котляревського цими прихильниками “єдиної і неделимої Росії”. В цілому ж, як зазначалося у звіті Бюро “Просвіт” на роменському повітовому з’їзді “Просвіт”: період “панування Денікіна – період повної бездіяльності” (Роменський, 1920: 58).

Потрібно також наголосити на зв’язках Роменської “Просвіти” з кооперативним рухом на селі. Кооперація, яка служила економічною базою для задоволення потреб

простого народу в той же час сприяла й задоволенню його національно-культурних потреб. Виконуючи настанови Всеукраїнського з'їзду кооперативів, який відбувся у травні 1918 р. місцеві кооперативні організації почали створювати серед своїх структур культурно-освітні секції і забезпечувати їх роботу фінансово. Кооперативи ж виступали й спонсорами діяльності дуже багатьох "Просвіт". Тому, коли в Ромнах у районі Новолозівки 29 лютого 1920 р. організовується нова "Просвіта", то місцеве споживче товариство перераховує їй весь свій чистий прибуток – 45 000 крб. (та воно, власне, було й ініціатором її створення) (Нова, 1920: 4).

Кооперативні періодичні видання не лише широко висвітлювали діяльність просвітянського товариства, але, як засвідчує приклад роменських кооператорів і просвітян, ще й зrealizовували з ними спільні проекти. Ще у 1917 р. в Ромнах місцеві кооператори видавали газету "Наша спілка", у 1918 – "Вістник Роменського Союзу Кредитових Кооперативів". Роменська ж "Просвіта" наприкінці лютого 1919 р. також зуміла видати одне число часопису "Просвітянин". А ось з травня 1919 р. почав виходити їх спільний часопис – "Просвітянин-Кооператор", де приблизно перша половина номеру була присвячена просвітянським справам, а друга – кооперативним. Всього до лютого 1920 р. встигло вийти 16 чисел цього часопису. Вже у першому його номері серед його завдань вказувалося: "Життя показує, що не можуть розвиватись кооперативи без розвитку культурно-просвітньої справи серед народу і навпаки – культурно-просвітні справи вимагають кооперативної допомоги. Тому цілком зрозуміло, що кооперативні і культурно-просвітні організації ідуть в своїй роботі рука об руку" (Наші, 1919: 5).

Після вигнання більшовиками денікінської Добровольчої армії вся влада в місті Ромни з 2 грудня 1919 р. знову переходить до їхнього військово-революційного комітету (ревкому). В цілому політика більшовицької влади щодо "Просвіт" на початку 1920 р. може бути схарактеризована як мирне співіснування. Справді, "Просвіти" відкрито не виступали проти нової більшовицької влади, а значить вважалося, що вони не переслідують якихось цілей, які суперечили б її завданням. Але більшовики крізь призму свого класового принципу чітко схопили центральну ідею всього просвітянського руху і це, як писав нарком освіти Григорій Гринько, "так называемая "украинская идея", мелко-буржуазное национальное государство – центральная ось этой идеологии. Нетерпимость ко всему неукраинскому (и прежде всего русскому), как к чужому, – характерная психологическая черта просвятинина. Неизгладимая печать сельской зажиточной демократии лежит на всем этом движении. Первые годы революции подняли эту среду и крепко спаянную цепь организаций на положение государственного политико-просветительского аппарата Центральной Рады и Петлюровщины" (Гринько, 1922: 26).

Але з приходом до влади більшовиків ця українська ідея у відвертих формах вже не дозволяє собі проявлятися і тому на поверхні повсякденного життя набуває форм того, що вони назвали "просвітянщиною" або "просвітянством". "Просвітянщина" у сприйнятті більшовиків – "це надусім особливий стан душі так званого "свідомого українця", що кохається в співах, рідному театрі, рідній культурі, неньці Україні і не визнає нічого в світі, що не є суто українським, національним" (Коряк, 1922: 1). Крім того, смисли цього поняття включали в себе: зовнішню показну аполітичність, відрив від актуальних політичних завдань (які, звичайно, "правильно" повинні могли сприйматися лише у більшовицькому дусі), ідеалізацію й романтизацію українського минулого, захоплення старими й віджилими традиціями, консервацією пережитків. "Просвітянщина" розповсюджувалася за допомогою спеціально підбраного репертуару для драматичних та хорових гуртків з їх побутовим етнографізмом, пропагандою просвітянськими книгозбірнями книг на зразок творів Б. Грінченка, А. Кашенка чи В. Винниченка. Таке відображення в

діяльності “Просвіт” домодерного селянського світогляду та способу життя часто й називалося більшовицьким українським націоналізмом (Золотоверхий, 1961: 216).

Але головне, що більшовицьким керівництвом України вирішено було “Просвіти” не зліквідувати, а підпорядковувати собі, повіривши в можливість їх “перевиховання” в комуністичному дусі. “Просвіти” на 1920 р. справді вже проробили величезну культурницьку роботу в містах, а ще більше в селах і пустили тут глибоке коріння. До того ж більшість інтелектуальних і культурних сил української інтелігенції (і не лише) концентрувалася на той час саме в “Просвітах”. Тому було вирішено, що діяльність “Просвіт” потрібно було поширити й “для комуністичного виховання мас” (ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 354. Арк. 99). Для цього Наркоматом освіти 20 липня 1920 р. для “Просвіт” був підготовлений новий зразковий статут, побудований на перевазі класового принципу: “капіталісти-поміщики, фабриканти, попи, куркулі й інші вороги Радянської влади не могли бути членами Товариства”. “Просвіти” повинні були стояти “на ґрунті диктатури пролетаріату і незаможного селянства” і метою їх діяльності тепер стало “поширення соціалістичної культури”. (До Т-в, 1920: 7).

Уже в грудні 1920 р. роменські просвітяни перейшли у своїй діяльності на цей новий советський Статут, а у квітні–травні 1921 р. вони були офіційно перереєстровані. Всі сім просвітянських осередків міста Ромни перебували тоді у складі повітової спілки “Просвіт”, яку у свою чергу очолювало Бюро. Посаду голови Бюро в цей час обіймав відомий актор із просвітянського драматичного гуртка села Рогинці Василь Яременко. Спочатку місцеві осередки були приписані до позашкільного підвідділу Роменського повітового відділу народної освіти, який і керував усією їхньою діяльністю. А коли 14 грудня 1920 р. при Народному комісаріаті освіти був створений ще й Головний комітет політосвіти (політосвіта, політпросвіт), то “Просвіти” перейшли під його контроль. Структурні одиниці політосвіти були приєднані, у свою чергу, до місцевих відділів народної освіти, замінивши там підвідділи позашкільної освіти. Отже, переєструвавшись, “Просвіти” тепер ставали черговою ланкою в системі більшовицької політичної позашкільної освіти.

Існуючі осередки “Просвіт” пробували спочатку опиратися повному підпорядкуванню своєї діяльності більшовицькій владі, тобто повітовим відділам народної освіти. Так, у рішеннях Роменського повітового з’їзду “Просвіт”, який відбувся 23 квітня 1919 р. одним з основних питань, що обговорювалися було питання про ставлення до бажання більшовиків взяти всю освітню справу в свої руки, включаючи й керівництво тими громадськими організаціями, що займаються позашкільною освітою. Було постановлено вимагати, щоб сільські виконкоми не втручалися у справи місцевих “Просвіт”; щоб всі справи пов’язані з “Просвітами” вирішувалися повітовим відділом народної освіти лише через Бюро “Просвіт”; щоб у волосні відділи народної освіти були допущені представники місцевих “Просвіт”; щоб сільські “Просвіти” не мали ніяких самостійних (сепаратних) контактів з повітовим відділом народної освіти без узгодження з Бюро “Просвіт”. Останнім було обговорене питання про становище української мови у зв’язку зі свідомим нехтуванням нею у місцевих органах державної влади. Крім того, вся освітня справа повинна вестися українською мовою, бо простий народ лише нею говорить. І з’їзд постановив, щоб по мові, як “нашому найріднішому” більшовицька влада не “гопталась ногами” (Повітовий, 1919: 10). Але й місцеві більшовики не могли забути, як у 1919 р. роменські посвітяни агітували проти “влади совітів” (Известия, 1920).

Та й на останньому повітовому з’їзді “Просвіт”, який відбувся 11–12 липня 1920 р. більшовицькій владі вдалося перехопити ініціативу. Роменські більшовики тоді повідомляли Полтавському губернському партійному комітету КП(б)У, що хоча на початку з’їзд прийняв нібито вороже ставлення до советської влади і були спроби побудувати його роботу незалежно від позиції офіційних органів народної освіти, та надалі його

робота пішла у згоді з лінією компартії. Із п'яти переобраних членів Бюро один представляв селянський відділ Роменського повітового комітету КП(б)У і ще один повітовий відділ народної освіти. Всі резолюції, які були прийняті з'їздом відповідали лінії більшовиків (ДАСО. Ф. П-442. Оп. 1. Спр. 30. Арк. 10).

Ще раз влітку 1921 р. Роменська повітова спілка "Просвіт" також прийняла рішення про своє самостійне існування (Євселевський, 1998: 25). Але більшовицька влада тепер на такі рішення могла не звертати великої уваги.

У цей, советський, період постановка спектаклів продовжує залишатися одним з головних видів діяльності Роменської "Просвіти". Найвідомішим театральним колективом тут стає "Українська радянська трупа при "Просвіті". У липні 1920 р. до Ромнів з Києва знову приїхала частина трупи М. Садовського на чолі з режисером і актором Олександром Корольчуком. За спогадами відомого актора Василя Яременка у сезоні 1920/1921 рр. О. Корольчук здійснив на роменській сцені такі постановки, як "Тартюф" Ж.-Б. Мольєра, "Розбійники" Ф. Шіллера, "Мірандоліна" К. Гольдоні, "Ревізор" М. Гоголя, "Украдене щастя" і "Похорон" І. Франка (остання – інсценізація О. Корольчука), "У пущі" Лесі Українки (Палій, 2013: 60). Всі вони виходили за межі особливостей режисури тих п'єс, що втілювалися в феномені традиційного українського класичного театру. Крім того, на театральній сцені цією просвітянською трупю ставилися ще й звичні, традиційні п'єси "Катерина" Т. Шевченка, "Зимовий вечір" М. Старицького, "По ревизії" М. Кропивницького. Не дивно, що щоб повчитися професійному мистецтву у відомих акторів Загребельська "Просвіта" прохала для аматорів свого драматичного гуртка кілька постійних безплатних місць у глядацькій залі (ДАСО. Ф. Р-5600. Оп. 1. Спр. 119. Арк. 158). А глядачі цих спектаклів не могли не захоплюватися грою таких талановитих акторів. Наприклад, сільські вчителі Роменщини, учасники свого II повітового з'їзду через газету щиро дякували просвітянській українській трупі за переглянуті спектаклі, а особливо Г. Затиркевич-Карпинській та О. Корольчуку (Голос, 1920: 4).

В останні роки існування Роменської "Просвіти" продовжує активно працювати просвітянська бібліотека. Після часів денікінщини вона змогла відновити роботу у своєму ж приміщенні Народного Дому лише 1 лютого 1920 р. І тут серйозною проблемою залишався прикрий факт неповернення книг деякими користувачами. Так, у 1922 р. було не повернуто протягом року читачами близько 1 000 книг. Таким боржникам бібліотека погрожувала навіть судом (Мищенко, 1922: 3).

Та досить швидко більшовицька влада зрозуміла, що "Просвіти" із завданнями, поставленими перед ними не справляються. Тому починає робитися ставка на заміну "Просвіт" іншими культурницькими установами (Народними домами, хатами-читальнями, Селянськими будинками), за якими, принаймні, не тягнувся оцей смисловий шлейф українського самостійництва. Після різкого збільшення кількості "Просвіт" в Україні у грудні 1921 – лютому 1922 рр. до 4500 осередків (Касьянов, 1992: 74.) далі їх кількість починає різко скорочуватися. А вже з другої половини 1922 р. розпочалася їх пряма ліквідація.

Крім того, у листопаді 1921 р. на Полтавщині губернською політосвітою було прийняте рішення влаштувати чистку осередків Товариства, від "политически неблагонадежных не приносящих никакой пользы Просвите". Для цього, наприклад, Роменською повітовою політосвітою була створена спеціальна комісія (Деятельность, 1922: 4). А вже 16 червня 1922 р. політосвіта повідомляла Роменському повітовому комітету КП(б)У, що така чистка, а також реорганізація "Просвіт", проведена (ДАСО. Ф. П-442. Оп. 1. Спр. 276. Арк. 6).

Справедливості ради потрібно наголосити, що у середовищі самих просвітян у 1921–1922 рр. виникають більш-менш масові почуття розчарування у можливостях своєї подальшої діяльності при новій більшовицькій владі. Звідсіля й занепад у роботі, особливо отих "старих", "петлюрівських", "Просвіт" (тобто тих, що виникли в 1917–1918 рр.), якою була й Роменська.

Правда, деякі просвітянські осередки Ромнів у середині 1922 р. пробують реанімувати свою діяльність. Так, на зборах гуртка ім. І. Котляревського було навіть обрано нову Раду і прийнято постанову, щоб, незважаючи на “сучасний економічний стан кожного члена, загальний моральний здрив і моральне отупіння... гуртка ні в якому разі не ліквідувати” (Гурток, 1922: 2). Але справа далі рішень зборів не пішла.

Більшовицьке ж керівництво повіту намагається, з одного боку, зрозуміти цю ситуацію з причинами занепаду “Просвіт”, що йдуть з самого просвітянського середовища, а, з іншого, й виправдати свою політику з їх ліквідації. Ця лінія добре проглядається з тез до доповіді “Політпросвіт робота на селі”, складених за дорученням Роменського повітового комітету КП(б)У для повітової партійної наради у листопаді 1922 р. В них констатовалося: “2) Просвиты даже в лучшие моменты своего существования не создали гибкой и многосторонней системы просвещения; она пробалялась подцензурной драмой и полученной пропагандой. Печать немощи лежала и лежит даже на самых сильных Просвитах. 3) Попытки КП(б)У овладеть Просвитами, сделать их красными большей частью кончились неудачей. Прекрасные схемы Политпросвета, сами безжизненные, не оживили Просвиты. Она умирает на наших глазах. Долженствующий собрать все революционно-культурные силы деревни сель-будынок нарождается крайне медленно. 4) Причина упадка Просвит выяснена. а) Бедность материальной культуры села. б) Просветительный саботаж наиболее образованной части села. в) Неподготовленность красных просветителей к овладению сокровищницей укр[аинской] культуры, которая должна стать «орудием ком[мунистической] пропаганды” (ДАСО. Ф. П-442. Оп. 1. Спр. 276. Арк. 12–12зв.).

Останні ж “Просвіти”, як легальні, організовані форми українського національно-культурницького руху на Сумщині зникають у 1923 р. Роменська “Просвіта” була закрита у березні 1923 р. Ну, а все її майно (книги, фарфор, кераміка, рушники) 23 березня було перевезено до Роменського краєзнавчого музею (Федько, 2017). 124 березня 1923 р. роменська газета “Влада праці” в замітці про політичну й культурно-освітню роботу констатувала “смерть “Просвіт” у всьому Роменському повіті. В ній повідомлялося: “Просвіти на чолі з так званим “свідомим українським громадянством” ліквідовані, влились в сельбудинки як драмгуртки і працюють цілком по вказівках волосних політпросвітніх Рад” (Мельник, 1923: 3). До речі, подібним же пособом ішла й ліквідація культурно-освітніх товариств у міжвоєнний період на західноукраїнських землях, де енічні українці потерпали від паолітики полонізації, мадяризації та румунізації (Павліченко, Вдовиченко, 2025: 4).

Таким чином, можна зробити висновки, що “Просвіта” постала важливим осередком українського національно-культурного життя в Ромнах у добу національно-визвольних змагань та раннього советського періоду (1917–1923 рр.). Її виникнення стало безпосереднім наслідком революційних подій 1917 р. та процесу становлення українського національно-культурного відродження, що охопив значну частину українських земель після Лютневої революції в Росії. “Просвіта” виконувала не лише просвітницькі, а й ширші суспільно-політичні функції. Діяльність Роменського товариства відзначалася багатогранністю: вона поєднувала видавничу, бібліотечну, театральну, хорову, лекційну та організаційну роботу, боротьбу з неписьменністю, розвиток української школи та популяризацію історії й культури України. Особливого значення набули театральні постановки, які стали одним із найефективніших засобів поширення української культури та консолідації місцевої громади.

Ключовою подією в історії Роменської “Просвіти” стала участь у спорудженні у 1918 р. першого в Україні повнофігурного пам’ятника Тарасові Шевченку. Цей акт мав не лише мистецьке, а й глибоке символічне та політичне значення, ставши важливим чинником формування української національної ідентичності в регіоні. “Просвіта” відіграла тут роль важливого осередку з формування українського самоусвідомлення населення міста.

Разом із тим історія Роменської “Просвіти” відображає складну еволюцію взаємин українських культурницьких організацій із різними політичними режимами доби національно-визвольних змагань. Якщо в період Центральної Ради й частково Гетьманату діяльність товариства розгорталася в умовах відносної свободи, то денікінський режим фактично паралізував її роботу через антиукраїнську політику та репресії проти національно свідомої інтелігенції. Натомість більшовицька влада на початковому етапі намагалася використати мережу “Просвіт” для реалізації власної культурно-освітньої політики, поступово підпорядковуючи їх органам політосвіти та ідеологічного контролю.

Процес “советизації” Роменської “Просвіти” у 1920–1923 рр. супроводжувався обмеженням її автономії, зміною статутних засад діяльності та спробами ідеологічного “перевиховання” просвітянського середовища. Однак традиційна національно-культурна спрямованість товариства, його зв’язок із українською інтелігенцією, робітниками та селянством, а також орієнтація на збереження української культурної самобутності вступали у суперечність із більшовицькою моделлю політичної освіти. Саме тому радянська влада зрештою перейшла до політики поступової ліквідації “Просвіт” та заміни їх контрольованими державними культурно-освітніми установами.

Закриття Роменської “Просвіти” у 1923 р. стало складовою загальноукраїнського процесу згортання незалежного національно-культурного життя в умовах утвердження більшовицького режиму. Водночас її діяльність залишила помітний слід у культурній історії Роменщини та й України, загалом. В цілому, Роменська “Просвіта” відіграла важливу роль у формуванні модерної української національної свідомості, поширенні української мови й культури, розвитку місцевого театрального та освітнього життя, а також у консолідації української громади в один із найскладніших періодів української історії ХХ ст.

Література:

Артюх, 2024 – *Артюх В.* З’їзди «Просвіт» Роменського повіту в 1917–1920 рр. *Історико-краєзнавчі дослідження: традиції та інновації: матеріали VI Міжнародної наукової конференції (Суми, 8–9 грудня 2023 р.)*. У 2 ч. Ч. 1. Суми: ФОП Цьома С.П., 2024. С. 8–10.

Від відділу, 1919 – Від відділу Народньої Освіти при Губерніяльному Виконавчому Комітеті Полтавської Ради Робітничих та Селянських Депутатів. *Просвітянин. Культурно-просвітний журнал*. 1919. № 1. 11 березня. С. 15–16.

Всеукраїнський, 1918 – Всеукраїнський з’їзд “Просвіт”. Резолюції. *Відродження*. 1918. 7 листопада. С. 4.

Голос, 1920 – *Голос селянина*. 1920. № 217. 7 сентября. С. 4.

Голубченко, 2011 – *Голубченко В.* “Просвіта” Сумщини в контексті формування національної самосвідомості: історія та сучасність. *Світгляд-Філософія-Релігія: Зб. наук. пр.* Суми, 2011. № 1. С. 221–230.

Гринько, 1922 – *Гринько Г.* Очерк истории и системы политпросвета. *Путь просвещения*. 1922. № 2. С. 1–57.

Гурток, 1922 – Гурток ім. Ів. Котляревського. *Известия. Орган Роменского Упаркома и Уисполкома*. 1922. № 441. 22 июня. С. 2.

ДАПО – Державний архів Полтавської області.

ДАСО – Державний архів Сумської області.

Деятельность, 1922 – Деятельность Политпросвета. Реорганизация просвет. *Известия Роменского Исполнительного Комитета и Паркому КПУ*. 1922. 1 января. С. 4.

Діброва, 2018 – *Діброва Григорій*. В обороні рідного краю (З історії роменської “Просвіти” 1917–1924 рр.) *Літературно-мистецькі та історичні контексти формування національної державності в добу Української революції 1917-1921 рр. та їх педагогічна інтерпретація в сучасній освітній діяльності: матеріали обласної науково-практичної конференції з он-лайн трансляцією, 21 березня 2018 року*. Суми: КЗ СОШПО, 2018. С. 101–108.

Д-ко, 1919 – Д-ко. Гурток Котляревського в Ромні. *Просвітянин-кооператор*. 1919. Ч. 6–7. 30 серпня. С. 33–34.

До Т-в, 1920 – До Т-в Просвіта. Статут. *Трудова освіта. Неперіодичний орган Охтирського повітового відділу народньої освіти*. 1920. Серпень. С. 7.

Євселевський, Фарина, 1998 – *Євселевський Л., Фарина С.* “Советизація” та занепад товариств “Просвіта” в 1920–1923 рр. *Чорна книга України*. К., 1998. С. 23–35.

Загальні, 1917 – Загальні Збори Роменської Укр. громади. *Наша спілка*. 1917. № 27. 13 липня. С. 3–4.

- Золотоверхий, 1961 – *Золотоверхий І. Д.* Становлення української радянської культури (1917–1920). К.: Вид-во АН УРСР, 1961. 424 с.
- Известия, 1919 – Известия Исполнительного Комитета Роменского Совета рабочих и крестьянских депутатов. 1919. 27 июня.
- Известия, 1920 – Известия Исполнительного Комитета Роменского Совета рабочих и крестьянских депутатов. 1920. 24 мая.
- Касьянов, 1992 – *Касьянов Г.* Українська інтелігенція 1920-х – 30-х років: соціальний портрет та історична доля. К.; Едмонтон, 1992. 176 с.
- Книгарня, 1919 – Книгарня Роменської Просвіти. *Просвітянин. Культурно-просвітний журнал.* 1919. № 1. 11 березіля. С. 13.
- Коряк, 1922 – *Коряк В.* Просвітянство. *Вісті ВУЦВК.* 1922. № 34. 11 лютого. С. 1.
- Ленський, 2013 – *Ленський О.* Про початки товариства «Просвіта» на Сумщині // О.В. Ленський. Історія національного просвітництва на Сумщині. Суми, 2013. С. 32–45.
- Листок, 2024 – Листок Роменської Просвіти. 1918. Число перше. *Сумський історичний портал.* 2024. URL: <https://history.sumy.ua/sources/newspaper-file/9827-lystok-romenskoj-prosvity-1918-1-27-zhovtnia.html>
- Манько, 2010 – *Манько М. О.* Сумський український підпільний гурток. Сумський малоросійський гурток любителів драматичного і музичного мистецтв. Сумське товариство “Просвіта” // М. О. Манько. Суми та сумчани у документах сучасників. Книга третя (1655–2010). Суми: ВВП “Мрія-1” ТОВ, 2010. С. 87–98.
- Мельник, 1923 – *Мельник Д.* Політико і культурно-освітня робота на Роменщині. Смерть “Просвіт”. *Влада праці.* 1923. 24 березня. С. 3.
- М. М., 1918а – М. М. [*Микита Мищенко*]. Вистава-концерт Просвіти. *Наше слово.* 1918. № 29. 14 листопада. С. 2.
- М. М., 1918б – М. М. [*Микита Мищенко*]. Наталка Полтавка. *Народное слово.* 1918. № 32. 29 мая. С. 2.
- М. М., 1919 – М. М. [*Микита Мищенко*]. Двохмісячні регентсько-режисьорські курси. *Просвітянин. Культурно-просвітний журнал.* 1919. № 1. 11 березіля. С. 12–13.
- Мищенко, 1918 – *Мищенко М.* Коротенька історія пам’ятника Т. Г. Шевченкові. Листок Роменської Просвіти. 1918. Ч. 1. *Сумський історичний портал.* URL: <https://history.sumy.ua/sources/newspaper-file/9827-lystok-romenskoj-prosvity-1918-1-27-zhovtnia.html>
- Мищенко, 1922 – *Мищенко М.* Замість фел’єтона. До читачів Просвітянської бібліотеки. *Известия Роменского Уисполкома и Упаркома КПУ.* 1922. № 488. 9 декабря. С. 3.
- Мусь, 1917 – *Мусь Пролісок.* Роменська Українська Громада. *Наша спілка.* 1917. № 19. 11 червня. С. 3–4.
- Наша, 1917а – *Наша спілка.* 1917. № 14. 24 травня.
- Наша, 1917б – *Наша спілка.* 1917. № 45. 27 серпня.
- Наше, 1918 – *Наше слово.* 1918. № 59. 21 декабря. С. 3.
- Наші, 1919 – Наші завдання. *Просвітянин-Кооператор.* Ромен, 1919. Ч. 1. 18 травня. С. 5.
- Нестеренко, 2013 – *Нестеренко В.* Товариства “Просвіта” на Сумщині в роки окупації (1941–1943 рр.). *Суспільно-політичні процеси на українських землях: зб. матер. II Всеукр. наук.-практ. конф., м. Суми, 21 травня 2013 р.* Суми: СумДУ, 2013. С. 41–43.
- Нова, 1920 – Нова Просвіта. *Известия Роменского В.-Революционного комитета.* 1920. № 69. 4 марта.
- Нова, 1917 – *Нова Рада.* 1917. 25 березня. С. 1.
- Нові, 1919 – Нові Видання Роменської Просвіти. *Просвітянин. Культурно-просвітний журнал.* 1919. № 1. 11 березіля. С. 13.
- Олійник, 1917 – *Олійник Т.* “Просвіти” на Україні. *Нова громада.* Харків. 1917. 30 листопада. С. 2.
- Отрішко, 1919 – *Отрішко Я.* Робітничє Т-во “Просвіта” імені Т. Г. Шевченка. *Просвітянин-Кооператор.* 1919. Ч. 6–7. 30 серпня. С. 37.
- Павліченко, Вдовиченко, 2025 – *Павліченко Богдан, Вдовиченко Георгій.* Вітчизняні культурно-мистецькі товариства на західноукраїнських землях у 20-х – 30-х рр. ХХ ст.: досвід та перспективи культурологічного аналізу. *Українські культурологічні студії.* 2025. Т. 1. № 16. С. 4–13.
- Палій, 2013 – *Палій О.* Український драматичний театр у Ромнах (1918–1925 рр.). *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого.* 2013. Вип. 13. С. 49–66.
- Пам’яти, 1919 – Пам’яти Д. М. Лисенко. *Известия Роменского Военно-Революционного комитета.* 1919. № 7. 16 декабря. С. 2.
- Повітовий, 1917 – Повітовий З’їзд Просвіт. *Наша спілка.* 1917. № 78. 13 грудня. С. 4.
- Повітовий, 1919 – Повітовий з’їзд Просвіт. *Просвітянин-Кооператор.* Ромен, 1919. Ч. 2. 24 травня. С. 8–10.
- Просвітні, 1919 – Просвітні Товариства на Полтавщині і нова влада. *Просвітянин. Культурно-просвітний журнал.* 1919. № 1. 11 березіля. С. 11–12.
- Просвітня, 1917 – Просвітня робота. *Наша спілка.* 1917. № 81. 23 грудня. С. 3.
- Просвітянин, 1919 – *Просвітянин.* Культурно-просвітний журнал. 1919. № 1. 11 березіля. 16 с.
- Просвітянянин-Кооператор, 1919 – *Просвітянин-Кооператор.* Ромен, 1919.

- Ремонт, 1919 – Ремонт пам'ятника Т. Г. Шевченко. *Известия Исполнительного Комитета Роменського Совета рабочих и сельских депутатов*. 1919. № 33. 30 марта.
- Роменець, 1919 – *Роменець [Микита Мищенко]*. Коротенька історія пам'ятника Т. Г. Шевченкові. *Просвітянин-Кооператор*. Ромен, 1919. Ч. 9–11. С. 22.
- Роменський, 1918 – Роменський Повітовий з'їзд товариств “Просвіта”. *Народное слово*. 1918. 26 июня. С. 2.
- Роменський, 1920 – Роменський повітовий З'їзд представників Просвіт. *Просвітянин-Кооператор*. Ромен, 1920. Ч. 3–4. С. 58–61.
- Торський, 1918 – *Торський В. [Коряк В.]*. Українська державність і нова роля «Просвіт». Вовчанськ, 1918. 72 с.
- Українська, 1919а – Українська гімназія в м. Ромні. *Просвітянин-Кооператор*. Ромен, 1919. Ч. 9–10–11. С. 25.
- Українська, 1919б – Українська Радянська трупа при Роменській Просвіті. *Просвітянин-кооператор*. 1919. Ч. 1. 18 травня. С. 11
- Федько, 2017 – *Федько О. В.* Живописні полотна Роменського осередку “Просвіти” в фондівій збірці ДІКЗ “Посулля” // Протокол Науково-методичної ради ДІКЗ “Посулля” за 2017 рік. № 8.
- ЦДАВО України – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.
- ЦДАГО України – Центральний державний архів громадських об'єднань та українців.

References:

- Artjuh, 2024 – *Artiukh, V.* (2024). Z'i'zdy “Prosvit” Romens'kogo povitu v 1917–1920 rr. [Congresses of “Prosvita” of Romny County in 1917–1920]. *Istoryko-krajeznavchi doslidzhennja: tradyicii' ta innovacii': materialy VI Mizhnarodnoi' naukovo'i konferencii' (Sumy, 8–9 grudnja 2023 r.)*. U 2 ch. Ch. 1. Sumy: FOP S'oma S.P., 2024. S. 8–10. [in Ukrainian]
- Vid viddilu, 1919 – Vid viddilu Narodn'oi Osvity pry Gubernijal'nomu Vykonavchomu Komiteti Poltav'skoi Rady Robitnychyh ta Seljans'kyh Deputativ [From the Department of Popular Education at the Gubernial Executive Committee of the Poltava Council of Workers' and Peasants' Deputies.]. *Prosvitjanyn. Kul'turno-prosvitnyj zhurnal*. Romen, 1919. № 1. 11 berezilja. S. 15–16. [in Ukrainian]
- Vseukrains'kyj, 1918 – Vseukrains'kyj z'їzd “Prosvit”. Rezolucii [All Ukrainian Congress “Prosvita”. Resolutions]. *Vidrodzhennja*. 1918. 7 lystopada. S. 4. [in Ukrainian]
- Golos, 1920 – *Golos seljanyna*. 1920. № 217. 7 sentjabrja. S. 4. [in Ukrainian]
- Golubchenko, 2011 – *Golubchenko, V.* (2011). “Prosvita” Sumshhyny v konteksti formuvannja nacional'noi' samosvidomosti: istorija ta suchasnist' [“Prosvita” of Sumy region in the context of formation of national consciousness: history and present]. *Svitogljad-Filosofija-Religija: Zb. nauk. pr.* Sumy, 2011. № 1. S. 221–230. [in Ukrainian]
- Gryn'ko, 1922 – *Gryn'ko, G.* (1922). Oчерк ystoryy y systeme polytprosveta [Essay on the history and system of political enlightenment]. *Put' prosveshhenja*. 1922. № 2. S. 26. [in Russian]
- Gurtok, 1922 – Gurtok im. Iv. Kotljarevs'kogo [Hurtok named after Iv. Kotliarevskyi]. *Yzvestyja. Organ Romenskogo Uparkoma y Uyspolkoma*. 1922. № 441. 22 yjunja. C. 2. [in Ukrainian]
- DAPO – Derzhavnyj arhiv Poltav'skoi' oblasti.
- DASO – Derzhavnyj arhiv Sums'koi' oblasti.
- Dejatel'nost', 1922 – Dejatel'nost' Polytprosveta. Reorganizacija prosvyt [Activity of Political Education. Reorganization of Prosvity]. *Yzvestyja Romenskogo Yspolnytel'nogo Komyteta y Parkomu KPU*. 1922. 1 janvarja. S. 4. [in Russian]
- Dibrova, 2018 – *Dibrova, Grygorij.* (2018). V oboroni ridnogo kraju (Z istorii' romens'koi' “Prosvity” 1917–1924 rr.) [In defense of the native land (From the history of Romny “Prosvita” 1917–1924)]. *Literaturno-mystec'ki ta istorychni konteksty formuvannja nacional'noi' derzhavnosti v dobu Ukrai'ns'koi' revolucii' 1917–1921 rr. ta i'h pedagogichna interpretacija v suchasnij osvittij dijtal'nosti: materialy oblasnoi' nauково-praktychnoi' konferencii' z on-lajn transljacieju, 21 bereznja 2018 roku*. Sumy: KZ SOİPPO, 2018. С. 101–108. [in Ukrainian]
- D-ko, 1919 – *D-ko*. Gurtok Kotljarevs'kogo v Romni [Kotliarevskyi circle in Romny]. *Prosvitjanyn-kooperator*. 1919. Ch. 6–7. 30 serpnja. S. 33–34. [in Ukrainian]
- Do T-v, 1920 – Do T-v Prosvita. Statut [To the Prosvita Societies. Statute]. *Trudova osvita. Neperiodychnyj organ Ohtyrs'kogo povitovogo viddilu narodn'oi' osvity*. 1920. Serpen'. S. 7. [in Ukrainian]
- Jevselevs'kyj, Faryna, 1998 – *Jevselevs'kyj L., Faryna S.* “Sovjetyzacija” ta zanepad tovarystv “Prosvita” v 1920–1923 rr. [“Sovietization” and the decline of “Prosvita” societies in 1920–1923]. *Chorna knyga Ukrai'ny*. K., 1998. S. 23–35. [in Ukrainian]
- Zagal'ni, 1917 – Zagal'ni Zbory Romenskoj Ukr. Gromady [General Meeting of the Romny Ukrainian Community]. *Nasha spilka*. 1917. № 27. 13 lypnja. S. 3–4. [in Ukrainian]
- Zolotoverhij, 1961 – *Zolotoverhij, I. D.* (1961). Stanovlennja ukrai'ns'koi' radjans'koi' kul'tury (1917–1920) [Formation of Ukrainian Soviet culture (1917–1920)]. K.: Vyd-vo AN URSSR, 1961. 424 s. [in Ukrainian]
- Yzvestyja, 1919 – *Yzvestyja Yspolnytel'nogo Komyteta Romenskogo Soveta rabochyh y seljanskyh deputatov*. 1919. 27 yjunja. [in Russian]

- Kas'janov, 1992 – *Kas'janov, G.* (1992). Ukraïns'ka inteligencija 1920-h – 30-h rokiv: social'nyj portret ta istorychna dolja [Ukrainian intelligentsia of the 1920s–30s: social portrait and historical fate]. K.; Edmonton, 1992. 176 s. [in Ukrainian]
- Knygarnja, 1919 – Knygarnja Romens'koi Prosvity [Bookshop of Romny Prosvita]. *Prosvitjanyn. Kul'turno-prosvitnyj zhurnal*. Romen, 1919. № 1. 11 berezilja. S. 13. [in Ukrainian]
- Korjak, 1922 – *Korjak, V.* (1922). Prosvitjanstvo [Prosvitianstvo]. *Visti VUCVK*. 1922. № 34. 11 ljutogo. S. 1. [in Ukrainian]
- Lens'kyj, 2013 – *Lens'kyj, O.* (2013). Pro pochatky tovarystva “Prosvita” na Sumshhyni [On the origins of the “Prosvita” society in Sumy region]. O. V. Lens'kyj. *Istorija nacional'nogo prosvitnyctva na Sumshhyni*. Sumy, 2013. S. 32–45. [in Ukrainian]
- Lystok, 2024 – Lystok Romens'koi Prosvity [Lystok of Romny Prosvita]. 1918. Chyslo pershe. *Sums'kyj istorychnyj portal*. 2024. URL: <https://history.sumy.ua/sources/newspaper-file/9827-lystok-romenskoi-prosvity-1918-1-27-zhovtnia.html> [in Ukrainian]
- Man'ko, 2010 – *Man'ko, M. O.* (2010). Sums'kyj ukrai'ns'kyj pidpil'nyj gurtok. Sums'kyj malorosij'skyj gurtok ljubyteliv dramatychnogo i muzychnogo mystectv. Sums'ke tovarystvo “Prosvita” [Sumy Ukrainian underground circle. Sumy Little Russian circle of lovers of dramatic and musical arts. Sumy “Prosvita” society]. M. O. Man'ko. *Sumy ta sumchany u dokumentah suchasnykiv*. Knyga tretja (1655–2010). Sumy: VVP “Mrija-1” TOV, 2010. S. 87–98. [in Ukrainian]
- Mel'nyk, 1923 – *Mel'nyk, D.* (1923). Polityko i kul'turno-osvitnja robota na Romenshhyni. Smert' “Prosvit” [Political and cultural educational work in Romny region. Death of “Prosvita”]. *Vlada praci*. 1923. 24 bereznja. S. 3. [in Ukrainian]
- M. M., 1918a – *M. M.* [*Mykyta Myshhenko*]. (1918). Vystava-koncert Prosvity [Prosvita performance concert]. *Nashe slovo*. 1918. № 29. 14 nojabrja. S. 2. [in Ukrainian]
- M. M., 1918b – *M. M.* [*Mykyta Myshhenko*]. (1918). Natalka Poltavka [Natalka Poltavka]. *Narodnoe slovo*. 1918. № 32. 29 maja. S. 2. [in Ukrainian]
- M. M., 1919 – *M. M.* [*Mykyta Myshhenko*]. (1919). Dvohmisjachni regents'ko-rezhis'ors'ki kursy [Two month conducting directing courses]. *Prosvitjanyn. Kul'turno-prosvitnyj zhurnal*. 1919. № 1. 11 berezilja. S. 12–13. [in Ukrainian]
- Myshhenko, 1922 – *Myshhenko, M.* (1922). Zamisc' fel'jetona. Do chytachiv Prosvitjans'koi biblioteki [Instead of a feuilleton. To the readers of the Prosvityan Library]. *Yzvestyja Romenskogo Uyspolkoma y Uparkoma KPU*. 1922. № 488. 9 dekabrja. S. 3. [in Ukrainian]
- Mus', 1917 – *Mus', Prolisok*. (1917). Romens'ka Ukrain'ska Gromada [Romny Ukrainian Community]. *Nasha spilka*. 1917. № 19. 11 chervnja. S. 3–4. [in Ukrainian]
- Nasha, 1917a – *Nasha spilka*. 1917. № 14. 24 travnja. [in Ukrainian]
- Nasha, 1917b – *Nasha spilka*. 1917. № 45. 27 serpnja. [in Ukrainian]
- Nashe, 1918 – *Nashe slovo*. 1918. № 59. 21 dekabrja. S. 3. [in Russian]
- Nashi, 1919 – *Nashi zavdannja* [Our Tasks]. *Prosvitjanyn-Kooperator*. Romen, 1919. Ch. 1. 18 travnja. S. 5. [in Ukrainian]
- Nesterenko, 2013 – *Nesterenko, V.* (2013). Tovarystva “Prosvita” na Sumshhyni v roky okupacii (1941–1943 rr.) [“Prosvita” societies in Sumy region during the occupation (1941–1943)]. *Suspil'no-politychni procesy na ukrai'ns'kyh zemljah: zb. mater. II Vseukr. nauk.-prakt. konf.*, m. Sumy, 21 travnja 2013 r. Sumy: SumDU, 2013. S. 41–43. [in Ukrainian]
- Nova, 1920 – *Nova Prosvita* [Nova Prosvita]. *Yzvestyja Romenskogo V.-Revoljucyonnogo komyteta*. 1920. № 69. 4 marta. [in Ukrainian]
- Nova, 1917 – *Nova Rada*. 1917. 25 bereznja. S. 1. [in Ukrainian]
- Novi, 1919 – *Novi Vydannja Romens'koi Prosvity* [New Publications of Romny Prosvita]. *Prosvitjanyn. Kul'turno-prosvitnyj zhurnal*. Romen, 1919. № 1. 11 berezilja. S. 13. [in Ukrainian]
- Olijnyk, 1917 – *Olijnyk, T.* (1917). “Prosvity” na Ukrai'ni [“Prosvitas” in Ukraine]. *Nova gromada*. Harkiv. 1917. 30 lystopada. S. 2. [in Ukrainian]
- Otrishko, 1919 – *Otrishko, Ja.* (1919). Robitnyche T-vo “Prosvita” imeni T. G. Shevchenko [Workers' Society “Prosvita” named after T. H. Shevchenko]. *Prosvitjanyn-Kooperator*. 1919. Ch. 6–7. 30 serpnja. S. 37. [in Ukrainian]
- Pavlichenko, 2025 – *Pavlichenko, Bogdan, Vdovychenko, Georgij.* (2025). Vitchyzniani kul'turno-mystec'ki tovarystva na zahidnoukrai'ns'kyh zemljah u 20-h – 30-h rr. XX st.: dosvid ta perspektyvy kul'turologichnogo analizu [Domestic cultural art societies in the Western Ukrainian lands in the 1920s–30s: experience and prospects of culturological analysis]. *Ukrai'ns'ki kul'turologichni studii*. 2025. T. 1. № 16. S. 4–13. [in Ukrainian]
- Palij, 2013 – *Palij, O.* (2013). Ukrai'ns'kyj dramatychnyj teatr u Romnah (1918–1925 rr.) [Ukrainian dramatic theatre in Romny (1918–1925)]. *Naukovyj visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo universytetu teatru, kino i telebachennja imeni I. K. Karpenka-Karogo*. 2013. Vyp. 13. S. 60. [in Ukrainian]
- Povitovyj, 1917 – *Povitovyj Z'izd Prosvit* [County Congress of Prosvity]. *Nasha spilka*. 1917. № 78. 13 grudnja. S. 4. [in Ukrainian]
- Povitovyj, 1919 – *Povitovyj z'izd Prosvit* [County Congress of Prosvitas]. *Prosvitjanyn-Kooperator*. Romen, 1919. Ch. 2. 24 travnja. S. 8–10. [in Ukrainian]

Prosvitni, 1919 – Prosvitni Tovarystva na Poltavshhyni i nova vlada [Prosvita Societies in Poltava region and the new authorities]. *Prosvitjanyn. Kul'turno-prosvitnyj zhurnal*. Romen, 1919. №1. 11 berezilja. S. 11–12. [in Ukrainian]

Prosvitnja, 1917 – Prosvitnja robota [Prosvita work]. *Nasha spilka*. 1917. № 81. 23 grudnja. S. 3. [in Ukrainian]

Prosvitjanyn, 1919 – *Prosvitjanyn. Kul'turno-prosvitnyj zhurnal*. Romen, 1919. № 1. 11 berezilja. [in Ukrainian]

Prosvitjanjanyn-Kooperator, 1919 – *Prosvitjanyn-Kooperator*. Romen, 1919. [in Ukrainian]

Remont, 1919 – Remont pamjatnyka T. G. Shevchenko [Repair of the T. H. Shevchenko monument]. *Yzvestyja Yspolnytel'nogo Komyteta Romens'kogo Soveta rabochykh y seljanskykh deputatov*. 1919. № 33. 30 marta. [in Russian]

Romenec', 1919 – *Romenec' [Mykyta Myshhenko]*. (1919). Koroten'ka istorija pam'jatnyka T. G. Shevchenkovi [A short history of the T. H. Shevchenko monument]. *Prosvitjanyn-Kooperator*. Romen, 1919. Ch. 9–11. S. 22. [in Ukrainian]

Romens'kyj, 1918 – Romens'kyj Povitovyj z'izd tovarystv “Prosvita” [Romny County Congress of “Prosvita” societies]. *Narodnoe slovo*. 1918. 26 yjunja. S. 2. [in Ukrainian]

Tors'kyj, 1918 – *Tors'kyj, V. [Korjak, V.]*. (1918). Ukrai'ns'ka derzhavnist' i nova rolja “Prosvit” [Ukrainian statehood and the new role of “Prosvita”]. *Vovchans'k*, 1918. 72 s. [in Ukrainian]

Ukrains'ka, 1919a – Ukrains'ka gimnazija v m. Romni [Ukrainian gymnasium in the city of Romny]. *Prosvitjanyn-Kooperator*. Romen, 1919. Ch. 9–10–11. S. 25. [in Ukrainian]

Ukrains'ka, 1919b – Ukrains'ka Radjans'ka trupa pry Romens'kij Prosviti [Ukrainian Soviet troupe at Romny Prosvita]. *Prosvitjanyn-kooperator*. 1919. Ch. 1. 18 travnja. S. 11. [in Ukrainian]

Fed'ko, 2017 – *Fed'ko, O. V.* (2017). Zhyvopysni polotna Romens'kogo oseredku “Prosvity” v fondovij zbirci DIKZ “Posullja” [Painted canvases of the Romny Prosvita circle in the collection of the State Historical and Cultural Preserve “Posullja”]. *Protokol Naukovo-metodychnoi' rady DIKZ “Posullja” za 2017 rik*. № 8. [in Ukrainian]

CDAVO Ukrai'ny – Central'nyj derzhavnyj arhiv vyshhyh organiv vlady ta upravlinnja Ukrai'ny [Central State Archive of the Higher Authorities and Administration of Ukraine].

CDAGO Ukrai'ny – Central'nyj derzhavnyj arhiv gromads'kyh ob'jednan' ta ukrai'nyky [Central State Archive of Public Associations and Ukrainian Studies].

*Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів та повідомляють, що робота виконувалася без використання технологій штучного інтелекту.

Отримано 02.02.2026

Отримано в доопрацьованому вигляді 19.04.2026

Прийнято до друку 30.04.2026

Оприлюднено 22.06.2026

Submitted 02.02.2026

Received in received form 19.04.2026

Accepted for publication 30.04.2026

Published online 22.06.2026